

О. В. Писаревськааспірант кафедри української та світової літератури
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ БЛАКИТНОГО КОЛЬОРУ В ІДЮСТИЛІ АНАТОЛІЯ ПЕРЕРВИ

У пропонованій статті зроблено спробу проаналізувати колористику в поезії харківського поета Анатолія Перерви. Мета роботи полягала в дослідженні ідейно-естетичних смислів та їх реалізації завдяки колоронімам.

Ключові слова: блакитний колір, синій колір, ідейно-естетичний зміст, ідіостиль, колористика.

Постановка проблеми. Анатолія Антоновича Перерву, безсумнівно, можна назвати однією з найяскравіших постатей літератури Слобожанського краю. В літературу він прийшов як поет, пізніше почав писати сатиричні та гумористичні твори (здебільшого пародії та епіграми), художню публіцистику. Його ім'я пов'язане із журналістикою, написанням поетичних текстів для пісень, з перекладами з білоруської, грузинської, молдавської і російської мов. До того ж його вірші також перекладались різними мовами (польською, молдавською, російською, киргизькою, болгарською, марійською).

У сучасному літературознавстві маємо здебільшого рецензії та читацькі відгуки на окремі збірки чи прозові твори письменника, часто фрагментарні згадки в літературно-критичних нарисах. Ці рецензії не є результатом системного підходу, вони мають загально-описовий характер і зазвичай не супроводжуються необхідними узагальненнями, хоча загалом їхня наявність дозволяє визначити творчий потенціал письменника. Тому осмислення творчості А. Перерви видається актуальним, адже завдяки таким мало відомим українському читачеві поетам, як А. Перерва, можливим є з'ясування характерних рис, притаманних українській поезії другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Предметом дослідження цієї розвідки є колористика поезій А. Перерви. Цей ракурс видається доволі цікавим, зважаючи на ту обставину, що Перерва є великим шанувальником і добрим знавцем живопису. І взагалі, Харківщина завжди славилася своїми тихими, спокійними і водночас мальовничими пейзажами. Наприклад, відомий художник С. Васильківський вважав Харківські

краєвиди мальовничими, особливою любов'ю користувався живописний Зміїв та навколишні села, зокрема Коропів хутір [12, с. 8].

У своїх інтерв'ю поет розповідав, що колись сам хотів стати художником, тому картини таких відомих майстрів пензля, як Н. Вербук, С. Васильківський, В. Бондар, В. Дзюбенко, мали великий вплив на світогляд А. Перерви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що питання колористики у творчості А. Перерви вивчали лише двоє дослідників – В. Дяченко, автор статті «Крізь призму кольору» (1982) [1], та Л. Єлисеєва, автор публікації «Живопис, котрий чуєть»... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви» (2015) [2]. Проте ці статті мають більш публіцистичний характер.

Мета статті. Головна мета роботи полягає у виявленні особливостей поетичної семантики блакитного кольору в ідіюстилі А. Перерви.

Виклад основного матеріалу. Власне кажучи, названі дослідники творчості А. Перерви вже звернули увагу на те, що серед усього багатства палітри письменника домінують п'ять кольорів, а саме: жовтий (золотий), синій (блакитний), зелений, чорний, білий. Мабуть, використання поетом саме цих кольорів зумовлено тим, що вони є основними кольорами Слобідського краю. Так чи інакше, спираючись на цей висновок дослідників, спробуємо докладніше проаналізувати другий із названих кольорів – блакитний.

Як відомо, колір є невіддільною частиною повсякденного життя людини. Сила впливу кольору така, що, на думку С. Кравкова, спектральний склад світла, яке сприймається, може

змінити навіть сам стан людини [5, с. 158]. Проте слід пам'ятати, що «у художньому творі колір функціонує вже не як безпосередня природна даність, об'єктивно-означальна реалія, а як одна із поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення» [6, с. 142]. Не менш важливою є й та обставина, що колір у поезії може сам виконувати ідейно-естетичну функцію, тобто (що буває частіше) доповнювати чи послаблювати головний естетичний задум твору, набуваючи при цьому різних значень [7, с. 158]. Колір семантично доповнює і вливається в конкретний образ, з'являючись разом із ним. Якщо образ має символічний характер, тоді й колір набуває символічних конотацій, стає натяком на щось або символом. На що саме вказуватиме колір, залежить від авторського задуму. Тому один і той самий колір має різне символічне значення в різних творах одного й того ж письменника. Р. Фрумкіна у своїй роботі «Цвет, Смысл, Сходство» розглядає «світ кольору» як феномен суто психологічний, оскільки в природі існують тільки світлові хвилі, а колір є уявою нашого ока й мозку. Якимось чином феноменологія «світу кольору» відображена й структурована в мові. Це має виявлятися на рівні різних психологічних процесів, пов'язаних з пізнанням кольору, запам'ятовуванням слів на позначення кольору, номінацією, категоризацією тощо [13, с. 6].

Блакитний / синій колір – доволі частотний у віршах Анатолія Перерви. Згідно з «Dictionary of Symbolism» А. Протаса, синій колір асоціюється з духом й інтелектом. Це колір води й неба, а тому позначає вічність і безкінечність, час і простір [14]. В українській мові цей колір вербалізовано двома лексемами – *синій* і *блакитний*, але їхні символічні значення, за свідченням В. Жайворонка, зливаються (щоправда, словникові статті засвідчують зворотне): «у народних піснях синій... означає журбу» [3, с. 539], блакитний – колір «справедливості, доброї слави, доброго походження», «колір неба і один з кольорів українського національного прапора» [3, с. 41]. В. Кандинський називає блакитний небесною фарбою [4, с. 127].

Квантитативний аналіз використання кольороназви «блакитний» («синій») у збірці А. Перерви «Небесна ясність» [10] дав такі результати: блакитний (9 разів), голубий (6), синій (5). Як бачимо, блакитний – найчастотніший відтінок. Розгляньмо детальніше ідейно-естетичну функ-

цію кольороназви «блакитний» у поезії А. Перерви. Відзначимо, що не тільки назви кольору ставали предметом вивчення в нашій роботі, а й природні об'єкти, які усталено ним позначені, наприклад: небо – блакитне, море – синє тощо.

Здійснений аналіз дозволив виділити кілька основних ідейно-естетичних функцій назви блакитного (синього) кольору в поезії А. Перерви.

Блакитний / синій колір як божественний. Блакитний – основний колір неба. Небо – місце проживання богів, ангелів, символ божественного духовного світу. У А. Перерви небо – не просто видима над землею атмосфера, це символ високого, божественного, моральний ідеал, до якого має прагнути людина: «І хмара звільна проплива / Під небом синім і високим. [9, с. 26]. У вірші «На щоках твоїх – спалах світанку» поет подає цікавий образ взаємодії індивідуальної душі і божественного: «Гаснуть зорі... / І тільки одна / (Як не вірити в зоряні миті!) / Все ніяк не нап'ється блакиті [11, с. 26]. Одна зірочка (індивідуальна душа) ніяк не може розлучитися з високим божественним духовним світом. У вірші «Небесна ясність» поет підкреслює особливу божественність святого місця «Святогори»: «Тут оживає мертво й хворе, / Тут повниться медами борть! / ...Небесні гори – Святогори, / Над ними вище – лиш Господь» [10, с. 47].

Анатолію Перерви вдалося поєднати в цьому вірші небесну ясність (тобто духовну чистоту) і земне життя. Святогори знаходяться на землі поряд з людиною, а над ними – вище лиш Господь, представник неземного, духовного світу, саме того світу, який хоче пізнати душа кожної людини.

Божественність блакитного кольору знаходимо й у вірші А. Перерви «Треба», присвяченому художнику Валерію Бондарю: «Блазні хмільні по тризні... / Як їм без Бога вбого! / Брате, між чорне бризни / Кольору голубого...» [10, с. 32]. А щоб оцінити велич душі й особливий гуцульський дух картин Гната Хоткевича, автор зауважує: «Його душа – це неповторні барви, / У нього навіть чорне – голубим... / Аби свій час не спродати задарма, / Вертаймося до Гнатових глибин!» [10, с. 40].

Часом поет поєднує образи, забарвлені жовтими й блакитними кольорами, проте не називаючи самі кольори: «Все життя – це небо і стерня» [11, с. 10]. Лірик постійно підводить читача до думки, що існує два світи – гармонійний (небо) і реальний (стерня), але людина має жити в гармонії із собою та світом й прагнути до

високого: «Вірю, жодна душа не мізерна, / Доки прагне у небо крилом / Так, як прагнуть напровесні зерна / До проміння / крізь лід – напролом!» [11, с. 19].

Дуже часто вживаючи епітет «блакитний», поет актуалізує позитивну асоціацію з чимось безгрішним, чистим: «Сосновий чистий світ! / З небесної блакиті» [11, с. 29]; «Небом блакитним омите доспіле колосся» [11, с. 29]. У цьому реченні поєднано образи двох споконвічних українських кольорів – блакитний і жовтий, і це створює ще й додатковий сенс. Їх поєднання символічне – це національний прапор України. Зауважимо, що в результаті накладання цих двох кольорів отримуємо світло-зелений колір. Це теж символічно, адже маємо натяк на інший аспект життя людини та світу природи: це колір рослин, молодості (молодо-зелено), свіжості, розквіту.

Використання назви блакитного кольору в поезії А. Перерви пов'язано зі стихією води (дощ, річка, море, струмок). Найчастіше поет підкреслює її божественність, духовність, спокій, очисні властивості. Наприклад, у вірші «Під голубою стріхою дощу сховаюся» [9, с. 14] автор дає зрозуміти, що *блакитний дощ* – це стихія, яка очищує душу. Зазвичай дощова вода безбарвна або сіра, але поет акцентує увагу читача на тому, що для нього це саме та стихія, яка віддзеркалює чисте голубе небо. Епітет «блакитний» тут тільки підкреслює, що дощ – представник (посланець) неба високого і божественного, це «життя Цілющий душ», під життєдайними й цілющими струменями якого відбувається моральне очищення маленької краплини – душі людини: «І сам я – дощ. Лиш руку простягну – / Я крапля, незлиняла і мала! / Ви можете: прокинутись від сну / І стать дощем – потребою зела? / І поки є така можливість автор закликає: / Ховайтеся, ховайтеся чимдуж / Під голубою стріхою дощу! / Або: У нашу плоть навек перетекло / Тепло дощів, / блакитних і високих» [9, с. 14].

Ще одна ідейно-естетична функція кольоро-назви «голубий» у змалюванні води пов'язана з використанням кольору як символу чистоти душі молодої людини: «І не страхали нас думки про смерть – / Вона безсила, щоб зневірить душу. / Тіла медуз у голубій воді / Щоранку

хвилі легко колихали... / І ми були настільки молоді, / Що ще ні в чому / сумніву / не мали» [9, с. 30]. У цьому вірші А. Перерва хоче сказати про страхи, які взагалі властиві кожній людині. І страх смерті – один з найсильніших. Згадаймо, що Медуза у давньогрецькій міфології – жінка-чудовисько зі зміями замість волосся на голові, від погляду якої люди перетворювалися на камінь. Анатолій Перерва відкриває читачу своє бачення смерті: навіть в ясній, чистій душі є місце страхам, але в юності людина ще ні в чому не сумнівається, не замислюється про смерть, такі питання посилюються з роками.

Ще одне символічне значення блакитного кольору – незамуленість дитинства, юності, повної надій і мрій. Для А. Перерви голуба вода є незабутнім щасливим періодом дитинства: «Далеких літ не вицвілий світанок, / Ріки дитинства стрічка голуба!» [9, с. 21]. З дитинством пов'язані і надії, і мрії на краще (пор.: блакитна мрія): «Сподіваннями синіми, ранніми / Глянув пролісок – вісник весни» [8, с. 10]. Із чорної землі з'являється синій пролісок як символ надії на краще і піднесення до божественного, гармонійного.

Блакитний як колір мрії про взаємне кохання: «Степову свою звабу В світлу ніч принеси мені. / Вишні нашого саду Стали місячно-синіми. / Небо юне і тепле / Наскрізь зорями світиться. / Відшукаю для тебе / Найніжніше освідчення» [9, с. 30]. Цією поезією автор показує, що існує світ мрії, який підносить людину, викликає в неї прекрасні почуття. У таку хвилину все стає яскравішим, світиться неземним світлом: *світла ніч, місячно-синій* (тобто сріблясто-синій), *небо юне і тепле, зорями світиться*.

Висновки і пропозиції. Отже, колір у поезії Анатолія Перерви – це не просто описова характеристика, а перш за все символічний елемент філософського бачення світу, складник ідіостилію письменника. Блакитний / синій колір у поезії А. Перерви є символом високого, божественного, певного морального ідеалу, до якого має прагнути людина, колір мрії і щасливого кохання. Поєднання в поезії образів, які є носіями жовтого й блакитного кольорів, символізують існування двох світів – гармонійного (небо) і реального (стерня).

Список використаної літератури:

1. Дяченко В. Кризь призму кольору. Жовтень. 1982. № 4. С. 110–119.
2. Єлисеєва Л. «Живопис, котрий чують»... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви. URL: <http://h.ua/story/422983/>.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
4. Кандинський В. О духовном в искусстве. Психология цвета. Москва: Наука, 1965. С. 181–220.
5. Кравков С. Цветовое зрение. М.: Академии наук СССР, 1951. 175 с.
6. Кульчинська М. Поетика кольору в романах Василя Барки. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. 1997. Вип. VII. С. 141–152.
7. Лосев А. Проблема символа и реалистическое искусство. М.: Искусство, 1986. 367 с.
8. Перерва А. Живіть, жита. Харків: Прапор, 1978. 63 с.
9. Перерва А. На зламі літа: лірика. Харків: Прапор, 1987. 86 с.
10. Перерва А. Небесна ясність. Харків: Майдан, 2013. 164 с.
11. Перерва А. Серед білого дня. Київ: Радянський письменник, 1984. 103 с.
12. Сергій Васильківський: українська доля Дикого Поля (твори зі збірки Харківського художнього музею): каталог виставки/ авт. вст. статті О. Денисенко, авт. – упорядники: О. Денисенко, В. Кацай. Київ: Майстер книг, 2013. 85 с.
13. Фрумкина Р. Цвет, Смысл, Сходство. Аспекты психолингвистического анализа. М.: Наука, 1984. 175 с.
14. Protas A. Dictionary of Symbolism. URL: <http://umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbo>.

Писаревская О. В. Особенности поэтической семантики голубого цвета в идиостиле Анатолія Перервы

В предлагаемой статье сделана попытка проанализировать колористику в поэзии харьковского поэта Анатолія Перервы. Цель работы заключалась в исследовании идейно-эстетических смыслов и их реализации благодаря колоронимам.

Ключевые слова: голубой цвет, синий цвет, идейно-эстетический смысл, идиостиль, колористика.

Pysarevska O. The particularities of poetic semantics of blue colour in the idiostyle of Anatolii Pererva

An attempt to analyze the colouristics of the poetry of Kharkiv poet Anatolii Pererva is made in the paper. The purpose of the work was to study the ideological and aesthetic meanings and their implementation through colour.

Key words: blue colour, dark blue colour, ideological and aesthetic content, idiostyle, colouristics.